

Таким чином, формування професійної ідентичності судового експерта та безперервна фахова підготовка є невід'ємними складовими, які забезпечують їхню ефективність у виконанні важливих функцій у правовій системі.

Важливо підкреслити, що успішність багатьох соціальних, економічних і політичних змін значно залежить від соціально-правової активності правозахисників, їх дотримання законодавства та професійної підготовки кадрів у державних установах. У сучасному суспільстві питання правового виховання та професійної підготовки майбутніх судових експертів стає дедалі актуальнішим, привертаючи увагу дослідників. Сучасні реалії вимагають розвитку особистісних якостей працівників правоохоронних органів, оскільки вивчення особистості як суб'єкта діяльності пов'язане з переконанням, що саме дії та вчинки є втіленням цінностей і цілей людини. Отже, дослідження особливостей формування професійної ідентичності майбутніх судових експертів у рамках профільних навчальних закладів є важливою основою для їхнього професійного становлення та самореалізації в подальшій кар'єрі.

Список використаних джерел

1. Волик В. Компетентності державних службовців України: наукові підходи до класифікації. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. № 3 (14). С. 205–214

2. Макарова О.П. Умови розвитку професійної ідентичності майбутніх правоохоронців у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. Вісник Національного університету оборони України. 2018. Вип. 2 (50). С. 74-82

3. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] Київ : Золоті Ворота. 2012. 463 с.

4. Попіль М. І Дослідження особливостей становлення професійної ідентичності майбутніх медсестер Zbiór raportów naukowych «Współczesne tendencje w nauce i edukacji», (27.02.2014 – 28.02.2014). Warszawa : Diamond trading tour, 2014. S. 15–19.

Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОЖЕЖИ

Результат розслідування кримінального провадження залежатиме від тактично правильної організації такого процесу в

контексті отримання доказової інформації щодо подій, явищ та обставин, які досліджуються.

Пошук, фіксація, збереження та подальше використання такої доказової інформації відбувається в межах проведення слідчих (розшукових) дій.

Безперечно найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні, майже всіх без виключення кримінальних правопорушень, є огляд місця події.

Формальна імперативність огляду місця події під час розслідування різних категорій кримінальних правопорушень, на наше переконання, пов'язана з тим, що увага слідчих, більшою мірою, все ж зорієнтована на пошук та фіксацію матеріальних слідів, оскільки вони: по-перше, мають прогнозовано сталі (стабільні) властивості, у порівнянні з психофізіологічними слідами пам'яті людини, а по-друге, судді під час судового розгляду кримінальних проваджень скептично ставляться до відсутності матеріально-фіксованих ознак злочинного діяння, що може призвести до повернення обвинувального акту (ст. 314 КПК України), закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК України), тощо.

Так, відповідно до ст. 237 КПК України огляд – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Крім того, за необхідності, з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів [1], що в свою чергу забезпечуватиме повноту огляду.

Залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій є однією з найпоширеніших форм використання спеціальних знань під час розслідування. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій з позицій дотримання норм кримінально-процесуального закону може бути: обов'язковою, в силу прямої вказівки закону; ситуаційно-рекомендованою нормами закону або факультативною (участь спеціаліста законом не обумовлюється, але є можливою і визначається рішенням слідчого, виходячи із специфіки слідчої ситуації та потреби у використанні спеціальних знань для встановлення конкретних обставин) [2, с. 89–90].

Єдиний виключний випадок обов'язкового залучення спеціаліста для проведення огляду місця події, закріплений у

ст. 238 КПК України та пов'язаний із виявленням на місці події трупу.

Тобто в ході унормування зазначеного питання законодавець чітко виокремлює специфічний об'єкт огляду – труп та специфічні завдання, які мають бути вирішені під час його проведення, а також враховує межі компетенції слідчого під час виконання таких дій та відсутність у останнього достатніх/необхідних спеціальних знань у цій сфері.

Разом з тим, законодавець, залишає поза увагою інші специфічні об'єкти, під час проведення огляду яких також необхідні спеціальні знання та залучення фахового спеціаліста матиме вирішальне значення для процесу розслідування.

Наприклад, поміж небезпечних кваліфікованих ознак сучасної злочинності, зокрема варто звернути увагу на кримінальні правопорушення, пов'язані з пожежами. Такі діяння характеризуються підвищеною суспільною небезпекою та викликають серйозне занепокоєння громадськості, а також посилену увагу правоохоронних органів. Пожежі є найбільш руйнівними стихійними лихами, що завдають не тільки матеріальних збитків, а й призводять до людських жертв [3, с. 18].

Від початку повномасштабного вторгнення РФ запустила по території України понад 7,5 тис. ракет різних типів, керованих авіаційних бомб та баражуючих боєприпасів. Такі ворожі обстріли спричиняють руйнування та пожежі.

Механізм використання зазначених знарядь, прямо передбачає руйнацію територій або об'єктів ураження. Крім того, наслідками застосування такого озброєння є виникнення масштабних пожеж із подальшим знищенням будь-якої можливої слідової та доказової інформації [4, с. 52–54].

Отже, враховуючи певні особливості елементного складу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних пожежами, зокрема способи вчинення, знаряддя та слідову картину, зволікання в процесі виявлення, фіксації, збереження слідової матеріальної інформації є неприпустимим та може призвести до втрати доказу.

Залучення спеціаліста під час огляду місця пожежі відбувається відповідно до Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби МВС України, під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами.

Відповідно до зазначеного порядку, посадова особа територіального органу ДСНС як спеціаліст із дослідження пожеж, якого залучають до кримінального провадження як спеціаліста, унаслідок виконання поставлених завдань і використання спеціальних знань складає «акт про пожежу», «звіт про причину виникнення пожежі» та інші матеріали стосовно пожежі, які долучаються до матеріалів кримінального провадження. Ці документи, складені компетентним суб'єктом та містять криміналістично значущу інформацію. В подальшому їх буде використано в процесі проведення експертних досліджень та вони стануть предметом оцінки під час досудового розслідування та судового розгляду [5].

Крім того, за умови відповідності «акта про пожежу», «звіту про причину виникнення пожежі» та інших матеріалів стосовно пожежі» вимогам, які ставлять до джерел доказів, їх визнають документами (ст. 99 КПК України) та джерелами доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України) [5].

Таким чином, участь спеціалістів під час огляду місця пожежі регламентована підзаконними нормативно-правовими актами, що визначають порядок дій на місці пожежі та безпосередньо під час розслідування таких фактів.

Вбачається, що роль представника ДСНС, залученого в якості спеціаліста для проведення огляду місця пожежі є вагомую, не лише з точки зору забезпечення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України та зводиться до забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [1], але і вирішальною з точки зору роботи із слідовою інформацією, на підставі якої буде визначено наявність або відсутність складу кримінального правопорушення, його кваліфікація, а також можливість подальшого використання такої слідової інформації у кримінальному провадженні.

Тобто специфіка досліджуваної категорії кримінальних проваджень передбачає виокремлення особливого нормативно-правового порядку, який визначає алгоритм реагування на кримінальні правопорушення, пов'язані з пожежами та впливає на процес формування організаційних засад розслідування.

У зв'язку із цим, найбільш важливою слідчою (розшуковою) дією, в тому числі і з точки зору отримання матеріальних слідів, є саме огляд місця події – результати якого фактично будуть визначати напрями розслідування та обумовлюватимуть його успіх в контексті прийняття остаточного рішення.

Під час огляду місця пожежі спеціалістом - посадовою особою територіального органу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, складається «акт про пожежу», «звіт про причину виникнення пожежі та інші матеріали стосовно пожежі. Це документи, які містять криміналістично значущу інформацію, та у подальшому можуть бути визнані джерелами доказів. Саме на підставі цих документів буде прийматись рішення про наявність або відсутність складу кримінального правопорушення та відбуватиметься попередня кваліфікація діяння. Крім того, спеціаліст у даному випадку буде виступати гарантом виявлення, належної фіксації та зберігання речових доказів.

Такі прогалини не тільки негативно впливають на повноту та всебічність досудового розслідування, а і безумовно, даються в знаки, коли мова йде про його якість та ефективність.

Підсумовуючи викладене, можливо дійти висновку, що нині чинний КПК України, регламентує лише один випадок імперативного залучення спеціаліста для проведення огляду місця події - у зв'язку із виявленням трупу. Інші випадки залучення спеціалістів при проведенні дослідницьких дій, під час огляду місця події, регулюються на загальних процесуальних засадах, здебільшого відомчими нормативно-правовими документами, а рішення про необхідність або відсутність необхідності щодо використання спеціальних знань приймаються на розсуд слідчого та у межах його професійної компетенції, на підставі фахових знань, вмінь, навичок та досвіду.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

2. А.А. Саковський, А.В. Мировська. Теоретичні аспекти проблемних питань використання спеціальних знань під час розслідування. *Науково-виробничий журнал Держава та регіони. Серія: Право.* Випуск 4 (78). 2022. С. 135-140. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.19>

3. Лісіцький А.В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу : дис. ... доктора філософії, 081. Київ, 2023. 204 с.

4. Мирковська А. В., Саковський А.А. Аспекти криміналістичного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 52–54.

5. Чорноус Ю. М., Лісіцький А. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. Електронний юридичний журнал. 2023. № 1. С. 477–480. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/112>.

6. Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, 235 пов'язаних з пожежами : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 лип. 2017 р. № 621. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text>.